

नेपाल सरकार
Government of Nepal

कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय Ministry of Agricultural, Land Management and Cooperatives

सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल
Singhadurbar, Kathmandu, Nepal

एकीकृत बाली पात्रो - लसुन खेती (Integrated Crop Calendar- Garlic)

महिना	बैशाख				जेष्ठ				अषाढ				श्रावण				भाद्र				आश्विन				कार्तिक				मंसिर				पुष				माघ				फाल्गुण				चैत्र			
हप्ता	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४				
मौसम																																																

लसुन प्याजकै परिवारमा पर्ने गाना हुने विरुवा हो । लसुन औषधीको रूपमा र तरकारी वा अन्य परिकारमा स्वादिलो बनाउनमा हरियो वा सुकेको अवस्थामा प्रयोग गरिन्छ । यसलाई वीउका केसाबाट रोपी खेती गर्न सकिन्छ ।

हावापानी : लसुन प्रायः सबै खालको हावापानीमा खेती गर्न सकिन्छ । तराईमा हिउँद र मध्यपहाडमा हिउँदे तथा बसन्ते बालीका रूपमा खेती गर्न सकिन्छ । बोटको वानस्पतिक विकासको लागि चिसो मौसम (१० देखि २० डिग्री तापक्रम) र गानोको विकासको लागि केहि न्यानो र सुख्खा मौसम (१८ देखि २५ डिग्री) उपयुक्त हुन्छ ।

माटो : लसुन प्रायः सबै प्रकारको माटोमा खेती गर्न सकिन्छ, तापनि प्राङ्गिक पदार्थ धेरै भएका र हल्का अम्लीय (पी. एच. ५.८ देखि ६.८) प्रकारको माटो उपयुक्त हुन्छ ।

लगाउने समय : तराईमा कार्तिक देखि मंसिरको पहिलो हप्तासम्म लसुन रोप्ने उपयुक्त समय हो । पहाडी क्षेत्रमा (१५०० मिटरसम्म) भाद्रको चौथो हप्ता देखि कार्तिकको पहिलो हप्तासम्म लसुन लगाउने उपयुक्त समय हो । उच्च पहाडमा चैत्र देखि बैशाखसम्म लसुन लगाइन्छ ।

जमिनको तयारी : लसुन खेतीका लागि जमिन छनौट गर्दा पानी नजम्ने हुनुपर्छ । हिउँदे बालीलाई जमिनको सतहबाट १५ से.मि. तल भारी बेड बनाउनु पर्छ भने वर्षे बालीलाई जमिनको सतहबाट १५ से. मि. अग्लो बनाउनुपर्छ । जमिनलाई ४-५ पटक खनजोत गरी माटो बुरबुराउँदो र हल्का बनाउनुपर्छ । बेड बनाउँदा १ मिटर चौडाइ र आवश्यकतानुसार लम्बाई बनाउनु पर्दछ ।

मलखाद : जमिन तयार गर्ने बेलामा १० किलोग्राम राम्रो कुहिएको गोबरमल प्रति वर्ग मिटर दरले राम्रोसँग मिलाउनुपर्दछ । रासायनिक मल राख्दा जमिनको अन्तिम तयारीमा ४ किलोग्राम डी.ए.पी. र ३ किलोग्राम म्युरेट ओफ पोटास प्रति रोपनीमा एकनाशले छरी माटोमा मिलाउनु पर्दछ । १.५ किलोग्राम युरिया प्रति रोपनीका दरले रोपेको ३०-४० दिन र ६०-७० दिनमा गोडमेल गर्दा दुई पटक टप ड्रेसिङ्ग गर्नुपर्दछ ।

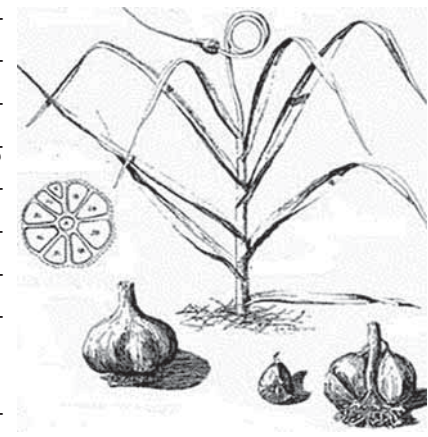
रोप्ने तरिका : लसुन रोप्दा हार देखि हारको दूरी १५ से.मि. र बोट देखि बोटको दूरी १० से.मि. सानो कोदालो वा कुटोले धर्सा कोरी लगाउनु पर्दछ । लसुन रोप्दा ५-६ से. मि. गहिरो गरी टुसा आउने भाग माथि पारी रोप्नुपर्दछ ।

बीउ दर : लसुनको पोटी राम्रो र स्वस्थ हुनुपर्दछ । यसलाई फुटाई (छुट्याई) केसा निकाल्नु पर्दछ र घाउचोट पार्नुहुँदैन । राम्रो र स्वस्थ पोटी प्रति रोपनी करिब २५ किलोग्राम आवश्यक पर्दछ ।

बीउको छनोट : लसुनका गाना छनौट गर्दा ठूला, पोटिला, मोटो घाटी नभएका, चोटपटक नलागेका र रोग किराबाट मुक्त हुनुपर्दछ । यसरी छनौट गरिएका गानाहरुबाट रोप्नु अघि नै केसाहरुलाई एक-एक गरी छुट्याउनु पर्दछ । केसाहरु पनि ठूला, पोटिला (खोक्रो नभएको), स्वस्थ एवं एकनासका हुनु पर्दछ । ठूला केसाहरु छान्दा गानोको बाहिर पट्टीका केसाहरु छान्नु पर्दछ, भित्र पट्टीका लामा, पातला केसाहरु वीउका लागि राम्रा हुँदैनन् ।

जातहरु : नेपालमा स्थानीय जातहरु मार्फा, गौदामचौर, पाटन आदि जातहरु नै बढी प्रचलनमा रहेका छन् । भारतबाट अन्य जातहरु सि.ओ.-२, यमुना सफेद-१, यमुना सफेद-२, आदि जातहरु सिफारिस भएका छन् । नेपालमा भोटे लसुन उच्च र मध्यपहाडी क्षेत्रमा खेती गर्न सकिन्छ ।

सिंचाई : लसुनको जरा कम गहिराईसम्म फैलने भएकाले यसलाई २ पटक सिंचाई दिनु पर्ने हुन्छ । पहिलो सिंचाई (करिब २.५ से.मि. गहिराईसम्म भिज्ने गरी) बीउ रोप्ने बित्तिकै गर्नु पर्दछ । यसै गरी विरुवाको वृद्धि विकासको बेलामा माटोमा चिस्यानको कमी हुनुहुँदैन । स्थान विशेषको हावापानी र माटो अनुसार लसुन बालीमा विरुवाहरु सानो छदा ७-८ दिन र ठूलो भई सकेपछि १२-१५ दिनको फरकमा सिंचाई गर्नु पर्दछ । बाली परिपक्व हुन थाले पछि बाली भित्र्याउनु २-३ हप्ता अघि नै सिंचाई दिन बन्द गर्नुपर्दछ ।

गोडमेल : लसुन रोपेपछि १-१ महिनाको फरकमा कम्तिमा २ पटक हल्का (कम गहिरो) गोडमेल गर्न आवश्यक हुन्छ । गानो बन्ने बेलामा माटोलाई राम्ररी खोसेर हलुका बनाई दिए गाना बढ्नमा मद्दत पुग्दछ । यसपछि भने आवश्यक नदेखिएसम्म बालीमा धेरै हलचल नगर्नु नै उचित हुन्छ ।

२-३ वर्षे बाली चक्रमा मिलाएर लगाउनु उपयुक्त हुन्छ ।

कीराहरु :

१) थिप्स : यस कीराको माउ तथा बच्चाले पात कोत्रेर खाने हुँदा पातमा सेतो धब्बा देखिन्छ । प्रकोप धेरै भएमा बोटभरि नै सेतो धब्बाले ढाक्छ । सेतो दागसँगै कीराको बिष्टा जम्मा भएर कालो दाग पनि देखिन्छ । यसको रोकथामको लागि २-३ मि. लि. क्लोरिपाइरिफस भोल प्रति लिटर पानीमा मिसाई छर्नुपर्दछ ।

२) लाही : लाहीको आक्रमण भएमा माउ तथा बच्चाले बोटबाट रस चुसेर खाने हुँदा बोटको वृद्धि विकास रोकिन्छ र अन्त्यमा बोट नै सुकेर जान्छ । निमजन्त्य बिषादी वा गँहुत प्रयोगबाट यस कीराको सफलतापूर्वक व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ । थिप्स नियन्त्रण गर्न प्रयोग गरिने रासायनिक बिषादी प्रयोग गरेर पनि लाही नियन्त्रण गर्न सकिन्छ ।

रोगहरु :

१) डडुवा रोग : यो दुसीजन्य रोग हो । यो रोगको आक्रमण भएमा पानमा स-साना बैगनी रंगका थोपाहरु देखिन्छन् र क्रमशः यी थोपाहरु एक आपसमा जोडिएर पुरै पात नै डडेको जस्तो देखिन्छ । यो रोगको व्यवस्थापनको लागि बाली चक्र अपनाउनुपर्छ ।

रोगको लक्षण देखिएमा ब्लाईटक्स ५० धुलो वा क्रिनोफिसल गोल्ड धुलो २-३ ग्राम प्रतिलिटर पानीमा मिसाई १० दिनको अन्तरमा बोट भिज्ने गरी छर्नु पर्दछ ।

२) डाउनी मिल्डयु : यो रोग लागेमा रोगग्रस्त बोटको डाँड तथा पातमा सेतो खरानी रंगको ढुसीको तह बन्दछ । रोगी बोट बिस्तारै पहुँलिन्छ । वृद्धि विकास रोकिन्छ र अन्तमा बोट नै सुक्दछ । यो रोग देखिएमा त्यस्तो स्थानमा ३-४ वर्ष लसुन लगाउनु हुँदैन । यो रोग नियन्त्रण गर्न डाईथेन एम ४५ नामक बिषादी ३ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिसाई १० दिनको अन्तरमा प्रयोग गरेमा रोकथाम गर्न मद्दत पुग्दछ ।

३) बोट तथा जरा कुहिन रोग : गानो कुहिन समस्य भएको स्थानमा बीउ रोप्नु पूर्व प्रति लिटर पानीमा २ ग्राम बेभिष्टिन मिसाई तयार गरिएको घोलमा लसुनलाई ३० मिनेट डुबाई छाँयामा सुकाएर रोप्नुपर्दछ ।

यसलाई ट्राईकोडुमा प्रयोगबाट पनि नियन्त्रण गर्न सकिन्छ । यसका लागि ५ ग्राम निसर्ग १ लिटर पानीमा घोलेर बोटमा छर्ने वा ५०० ग्राम निसर्ग २.५ के.जी. राम्ररी पाकेको कम्पोष्ट मलमा मिसाई एक रोपनी जमिनमा मिसाउनाले यो रोगको रोकथाम गर्न सकिन्छ ।

४) भाइरस जन्य रोग : मोजाईक भाइरसको आक्रमण भएमा पातहरु खुम्चिन्छ र राम्ररी बढ्न सक्दैन । यसको व्यवस्थापनको लागि बोट २-३ पातको भए देखि नै दुई साताको अन्तरमा गाई वा भैसीको काँचो दूध १० देखि ३० मिलिलिटर एक लिटर पानीमा मिसाई बिहानीपख छर्ने गर्नु पर्दछ ।

बाली मित्र्याउने : जब लसुनका धेरै जसो (आधा भन्दा बढी) पातहरु छिपिएर पहुँलो वा खैरो हुँदै सुक्न थाल्दछन् तब लसुन खन्न तयार भयो भनेर बुझ्नुपर्छ । यसै गरी गाना पुष्ट एवं सानो हुनु र गाना बाहिरका खोष्टाहरु कागज जस्तो सुख्खा हुनु पनि लसुन बाली तयार भएको लक्षणहरु हुन् । लसुनको गाना तयार हुन तराई र गर्मी छेत्रमा १५०-१८० दिन र मध्यपहाडी भेगमा २१०-२४० दिन सम्म लाग्न सक्छ ।

उत्पादन : सामान्यतया १ रोपनी वा १.५ कठामा ५-१० क्विन्टल र १ हेक्टरमा १८-२० टन लसुनका गाना उत्पादन गर्न सकिन्छ ।

भण्डारण : लसुन उखेली सकेपछि ५ देखि ७ दिनसम्म सुकाउनु पर्दछ । त्यसपछि २ से.मि. घाटी रहने गरी गानो काटि अर्को १ हप्तासम्म राम्ररी गानो सुकाई हावादार, उज्यालो एवं छाँयादार कोठामा मुठा-मुठा (२५ देखि ४० वटा गानाको) पारी भुन्डाएर भण्डार गर्न सकिन्छ । यि तरिकाबाट लसुनलाई ५-६ महिना सहजै सुरक्षित राख्न सकिन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री :

- (१) तरकारी खेती प्रविधि (Vegetable Farming technology), चैत्र-२०६८, नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कृषि व्यवसाय तथा तथ्यांक महाशाखा, सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल
- (२) लसुन खेतीको व्यवसायिक योजना - २०७२, नेपाल सरकार कृषि विकास मन्त्रालय कृषि विभाग, कृषि व्यवसाय प्रवर्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, कृषि व्यवसाय प्रवर्धन कार्यक्रम, हरिहर भवन, ललितपुर
- (३) हाम्रो सम्पदा राष्ट्रिय मासिक (Hamro Sampada National Monthly), मसलाबाली विशेषांक, वर्ष-१५, अंक-६, २०७२ साल कार्तिक